

KNUT HAMSUN

Fra: Siesta

HEMMELIG VE

I

Nu har jeg truffet det samme menneske igjen for fjerde gang. Han forfølger mig allevegne, jeg er aldrig tryk for ham, for han dukker op og møter mig ansigt til ansigt på de mest avsides steder. Engang har jeg endog truffet ham inde i mit værelse i Kristiania; han var kommet ind før mig, han stod derinde

Men lat mig fortælle fra begyndelsen.

Jeg traf ham første gang i Kjøbenhavn. Det var i julen 1879; jeg bodde på et sted i Klareboderne.

En dag jeg sat alene i mit værelse — jeg husker det så tydelig at jeg sat og skulde skrive av nogen noter og at dette voldte mig meget hodebrudd eftersom jeg slet ikke kunde læse noter — banker det på døren, let, meget dæmpet, som av en kvindes hånd; jeg roper: Kom! og en mand træder ind.

En mand på bortimot tredive år, blek, med mørkt blik, smale aksler, påfaldende smale aksler; han hadde hanske bare på den ene hånd:

Han tok hatten av straks han kom ind og hans store øine

hvilte på mig hele tiden mens han kom gående mot mig der jeg sat og skrev. Han bad om undskyldning fordi han var trangt ind til mig; han hadde set mig gå ut og ind i pensjonen et par ganger og det hadde forekommet ham at vi var gamle bekjendte. Om jeg ikke kunde huske ham fra Helsingør, politistationen i Helsingør?

Jeg hadde aldrig været i Helsingør, det måtte være en misforståelse....

Ikke? Skulde det da være i Malmø. Jo mere han tænkte på det des tydeligere husket han at det var i Malmø han hadde stått på mig....

Men jeg hadde heller ikke været i Malmø.

Han nævnte endnu et par steder og for hver gang jeg svarte sa han: Bi litt! Jeg er aldeles sikker på at jeg har truffet Dem, jeg husker bare ikke hvor. Tilsist nævnte han Kristiania og jeg gikk halvveis ind på at vi kanske kunde ha truffet hverandre i Kristiania. Han gjorde mig usikker, jeg kunde ikke svare for at jeg ikke hadde truffet ham i Kristiania engang.

Forresten har jeg intet ærend til Dem, sa han; det faldt mig bare ind å hilse på Dem som landsmand og gammel kjending.

Vi talte litt sammen, vi spurte ikke hverandre ut om noget, men talte om ganske likegyldige ting som nu er gåt mig av minde. Jeg husker bare at hans ord ofte var slike at de kunde forstås på flere måter, at det lå noget under og at manden i det hele tat gjorde et hemmelighetsfuldt indtryk på mig.

Da han reiste sig for å gå bad han endnu en gang om undskyldning fordi han var kommet og da brukte han blandt andet de ord:

Jeg kjeder mig, jeg har ikke noget å gjøre mere. Jeg finder endog på å narre politiet nu og da for tidsfordriv; men det er altfor let, det optar mig ikke.

Han var alvorlig da han sa dette, men jeg tok det allikevel for spøk.

Ved døren vendte han sig om som om han pludselig husket på noget og indbydde mig til en kjøretur om kvælden, «for gammelt kjendskaps skyld». Jeg svarte først nei — jeg vet ellers ikke hvorfor jeg svarte nei fra først av — men et øieblik efter besluttet jeg mig til å følge med. Det siste han da sa til mig var at jeg ikke måtte ta penger med mig. Man kunde aldrig være forsigtig nok; jeg kunde lægge mine penger tilbake hos min vært, sa han. Jeg forstod det ikke riktig, men jeg sa ja til dette og lovet å være ved «Hesten» klokken fem.

Da jeg var blit alene tænkte jeg litt over manden og hans ord. Jeg fandt det noget besynderlig at han var kommet ind

til mig. Og hvorfor hadde han sagt dette om pengene? Jeg forundret mig litt i førstningen, men slog det allikevel snart hen; på reiser slutter man seg så snart sammen, en fremmed blir kamrat og ven på ringere end en time. Jeg var ved «Hesten» på den fastsatte tid.

Veiret var mildt og gaterne så bløtte at vi måtte bruke vogn; vi hadde kaleschen opslått og vinduene lukket. Vi kjørte vestover Kjøbenhavn, forbi Ladegården, utover Rolighedsvej og forbi vandværket. På hele denne lange strækning hadde vi næsten ikke talt sammen; vognen rumlet også dygtig. Da vi var kommet over Grøndals bro og nærmet os Utterslev-marken tar det fremmede menneske en stump taug ut av sin lomme og gir sig til å pusle med dette taug mens han ufravendt stirrer på mig. Det er temmelig mørkt inde hos os, men jeg ser ham dog godt og ser også hvad han bestiller. Vi sitter på samme sæte og vender os mot hverandre og iagttar hverandre. Pludselig sier han:

De er vel ikke rædd?

Og samtidig holder han tauget like op mot mit ansigt.

Jeg løi, jeg sa med dirrende røst:

Nei, hvad skulde jeg være rædd for?

Men jeg skalv av frygt og tænkte på å rykke i klockesnoren med det samme for å kalde kusken til. Det irriterte mig også å ha denne taugstump like op i øinene og jeg reiste mig derfor og satte mig over på forsettet.

Nu kjører vi således en stund. Han slog litt efter øinene ned og stak tauget langsomt tilbake i sin lomme. Han så ut som om han tænkte sig om. Så med en gang rettet han sig op i sætet, peker som i ophidselse ut av vinduet og sier:

Se — se der!

Jeg vendte uvilkårlig hodet — og følte idetsamme et klamt grep om min hals. Slyngelen stod halv opreist imot mig og klemte mig med sine kolde fingrer om halsen. Jeg vet ikke om jeg skrek, jeg tror det ikke; i dette øieblik foregik det nemlig en forandring med mig. Det for mig pludselig gjennem hjærnen at mennesket bare vilde skramme mig eller holde løjter med mig, jeg følte mig sikker på at han ikke vilde kvæle mig. Jeg blev derfor med en gang sint og trykket til manden hvor jeg bedst kunde. Han holdt fast allikevel. Jeg grep bak mig efter klockestrængen, lette litt, fandt den endelig og rykket til. Han holdt fremdeles fast; han hørte godt at klokken ringte, men han slap allikevel ikke taket. Vi stred en stund med hverandre; han fik leilighet til å gi mig et sår på halsen, like ved høire øre; hans frækhet gikk over alle grænser, han gav mig dette

sår med en spiker eller korketrækker, noget som han boret med, og det gjorde litt ondt. Så får jeg endelig frigjort mig ved å støte brutalt fra mig med knytnæver, støte gang på gang hvor jeg bare kunde træffe. Da åpner kusken døren og først da la jeg mærke til at vognen stod stille.

Skal vi vende? spurte kusken.

Jeg steg aldeles forstyrret i hodet ut av vognen. Min reisefælle sat tilbake derinde rolig som ellers.

Ja, vi skal vende, svarte han.

Og jeg skal gå tilbake, sa jeg: kjør, om De vil, til helvede med det menneske.

Gå? spurte kusken, tilføls?

Den fremmed sa ingenting, han så heller ikke på mig. Nu blev jeg sint for alvor, jeg ropte skarpt til kusken om å kjøre væk, sprang igjen ind i vognen og slog døren rasende igjen. Jeg var meget ophidset og jeg følte mig forunderlig stærk, ganske overordentlig stærk.

Jeg trykket mig unødlig nær op til min reisefælle, gjorde mig bred for å opta megen plass og trange ham bort i hjørnet; jeg støtte også grovt til ham med albuen da jeg satte mig tilrette. Og han fandt sig i det, han sa ingenting. Først da vi atter var kommet ind til Kjøbenhavn sa han og smilte:

Så mælder De mig vel for dette? Jeg svarte ikke.

Han la begge sine ben bort på min hat som jeg hadde tat av og slængt bort på forsettet for å kunne sitte opret i vognen; han satte hælene hårdt i pullen og jeg hørte det knak. Jeg blev mere og mere overbevist om at han bare hadde villet gjøre mig rædd og jeg følte mig meget ydmyget.

Men hvis De mælder mig, fortsatte han, så må De gjøre det straks. Ak, jeg er borte længe før man griper efter mig! Jeg forsikrer Dem, jeg vil kanskje være over i Skåne før dagen gryr. Det nytter aldrig! Han talte endnu mere om hvorledes han vilde være væk om meget kort tid; men tilslut sa han: Kanske gidder jeg slet ikke røre mig; jeg skal kanskje ha den ære å hilse på Dem imorgen på Østergade.

Han sa ikke dette på nogen pralende måte, men med lav, ganske sørgmodig røst. Min hat blev mere og mere til en flat masse under hans føtter.

Jeg svarte tilsist at jeg skulde ha den ære fullstændig å overse ham, å gå ham forbi som om han var luft hvis jeg traf ham, og å trede ham ned om han nogensinde lå i min vei. Jeg vilde ikke åpne munden for å få Dem hængt, sa jeg, jeg foragter Dem og jeg gjidder ikke kaste Dem ut av vognvinduet.

Det kunde jeg jo forresten ikke ha gjort, men jeg sa det allikevel som man pleier å si slike ting. Og han tålte det.

Ved «Hesten» steg vi begge ut. Jeg gikk min vei mens han stod og betalte kusken, jeg gikk barhodet hjem

Dette var første gang jeg traf ham. Jeg har den dag idag et mærke på min hals efter den kvæld.

II

Nogen år efter, tre eller fire år, var jeg en liten tur i Tyskland; jeg skulde dengang fra Hamburg til Bremerhafen. Toget skulde gå først om ti minutter da jeg kom ned på banegården så jeg hadde god tid. Jeg gikk langs toget for å finde mig en god plass og kommer næsten op til lokomotivet. Da er det en mand som vinker på mig ut fra et kupéindu og jeg så til min store forbauselse at det var mit «gamle bekjendtskap» fra kjøreturen i Kjøbenhavn, manden med de sorte øine som vinket. Jeg kjendte ham straks igjen.

Det gir uvilkårlig et rykk i mig, jeg føler mig ytterst ubehagelig berørt og går hans kupé forbi. Men idet jeg går min vei falder det mig ind at jeg kanskje kunde gjøre indtrykk av å være rædd for ham, og flere år ældre som jeg nu var blit vilde jeg på ingen måte sky dette interessante menneske. Jeg vender derfor om, stadig som søkende efter en plass i toget og stanser likegyldig og likesom tilfældig utenfor hans kupé. Jeg åpner døren og går ind.

Kupéen var tom. Det var ingen andre end ham derinde.

Jeg trængte mig forbi ham da jeg kom ind og han trak knærne litt til sig for å la mig passere; under dette så han op som om han ikke hadde set mig før og jeg var dog overbevist om at han hadde vinket på mig for nogen minutter siden. Jeg hadde endda ufrivillig tat til hatten og nikket litt, men han hadde ikke svaret.

Jeg satte mig bort i hjørnet. Jeg var ærgerlig på mig selv for dette nik og stivet mig op til å vise ham den mest utsøkte likegyldighet. Han var ikke spor av ældet siden sist jeg så ham, men hans dragt var forandret. Den første gang hadde han vært smukt, næsten elegant klædt, nu var hans påklædning forsåvidt tarveligere som den bestod av lyse, grove reiseklær. En lærkuffert stod ret overfor ham på det motsatte sæte.

Klokken ringer og toget går.

Jeg satt mig godt tilrette og la benene op på sætet. Således sat jeg kanskje et kvarter. Jeg lot som om jeg ikke så min reisefælle. Han syntes nu å sitte i tanker.

Så griper han ind på brystet og trækker frem en væske av voksdug, et slags futteral som så ut som en forbindingstaske, åpner denne væske som sætter sig til å undersøke nogen rustede jærninstrumenter som han tar ut av den ett for ett. Det var nogen underlige krokete tingester, enkelte flate, andre runde, fine og grove om hverandre. Jeg så godt at det var en samling av diriker. Han la heller ikke selv skjul på hvad det var, tværtimot, han vendte og dreiet disse jærn i hånden som om han allerede boret i låser med dem; han forsøkte også å åpne sin egen kuffert med et par av dem. Det var bokstavelig som om han med hensigt vilde vise mig hvad krokene skulde brukes til. Dette sat jeg og så på.

Pas på! tænkte jeg ved mig selv; han håner dig ved den største åpenlyshet; det stikker noget under, han vil lokke dig til noget!

Det gik nogen minutter. Da trækker han op av brystommen en fil, en liten blank fil som han gir sig til å pusse dirikerne med midt for mine øine. Og efterhvert som han har filet dem blanke lægger han dem ned på sætet ved siden av sig. Læg nu mærke til hvorledes jeg sat: med benene utstrakt imot ham på hans eget sæte, mine sko berørte næsten hans frak. Han sitter fremdeles og filer.

Da lægger han, likegyldig og likesom i tanker, en dirik som han just var blit færdig med bort på mine ben og tar fat på en ny. Mennesket lægger mig ned med sine diriker og jeg sitter og ser på det selv. Jeg rørte mig ikke, jeg sat og ventet på at han skulde gjøre det en gang til. Og ganske riktig, han la nok en og nok en dirik bort på mine ben, alt eftersom han blev færdig med dem; han behandlet mig fuldstændig som en pute som hørte med til sætet. Det lå tilslut fire eller seks i række av disse krokete tingester på mine ben.

Så reiste jeg mig, ikke pludselig, men netop hurtig nok til å få allesammen ned på gulvet uten at han kunde hindre det. Jeg var bare optat av en eneste tanke: å gjengjælde hans dype ringeagt.

Han sa heller ikke noget da dirikerne faldt, han plukket dem stiltiende op fra gulvet en efter en.

I det samme kommer konduktøren. Jeg iagttok med megen forbauselse at min reisefælle ikke engang nu forsøkte å skjule sine saker; han lot altsammen ligge åpent så længe konduktøren var tilstede, og først da denne var gåt stak han væsken med dens indhold tilbake i sin lomme. Det var likesom han hadde ventet på denne leilighet til riktig å få vise sine farlige ting godt frem.

Nu kjører vi kanske en halv time, vi passerer stationer, stanser og kjører atter, og min reisefælle sitter fremdeles stum. Jeg opførte mig med forset som om jeg var ganske alene i kupéen, jeg strakte atter benene bortover sætet, gapet lydelig og sang iblandt, altsammen bare for å vise ham en gruelig likegyldighet; men ingen ting lot til å angå ham. Jeg tændte en cigar og slængte den brændende fyrstik bort på hans hånd, jeg kastet den så skjødsløst bortimot ham som om det slet ikke hadde sittet nogen i hans hjørne, og jeg så at den traf hans hånd; men han gjorde intet andet end en liten bevægelse med munden, han fortrak læberne ganske lite som om han kunde ville smile; ellers sat han rolig.

Da vi hadde kjørt således en stund så han pludselig ut av vognvinduend som om han var kjendt på trakten, reiste sig hurtig og grep sin kuffert ved den ene hank; således stod han i nogen minutter til toget stanset ved en liten station. Så bøier han sig ironisk dypt for mig, uhyre dypt, uten å se på mig og uten å si noget, går baktængs et skridt eller to, bøier sig igjen, med et bredt smil på munden, vender sig og stiger ut av vognen. Han fik straks en bærer for sit tøj og gik bort.

Han hadde under hele turen ikke talt til mig og ikke set mig i ansigtet.

III

Og atter gik det nogen år, tre år, og jeg traf ham igjen på et avsides strøk i New York, på et hemmelig sted, i en spillehule.

Jeg var kommet der før ham, jeg sat ved rouletten da han trådte ind. Til tjeneren som kom for å motta hans hat og yttertøj rystet han bare på hodet og beholdt begge dele på; litt efter tok han dog hatten av og bar den i hånden. Han stilet like bort til rouletbordet.

Man gjorde plass for ham og han begyndte straks å spille; det forekom mig at han fulgte mine træk med mere interesse end sine egne. Jeg tapte hele tiden, jeg spilte på sort og et dobbeltnummer, sort og et dobbeltnummer idelig, uten stans, og jeg tapte hvert eneste træk. Kanske det var dette som interesserte ham så.

Med en gang sier han på norsk tværs over bordet til mig: Ser De da ikke at man svindler Dem?

Han kunde jo risikere at disse ord blev forståt av flere end mig og for det tilfælde vilde han sikkerlig ikke ha sluppet fra

det uten blodtap; men han sa det allikevel, med høi røst sa han det, og han så skarpt på mig mens han talte.

Jeg lot som jeg ikke hørte ham, jeg spilte fremdeles uten forandring på samme numer og farve som før. Og jeg tapte like galt. Jeg følte mig varm av trods; kom dette menneske endnu en gang og blandet sig i mine operationer vilde jeg henvende mig til krupieren. Jeg var sint og ophidset; det var ikke længer til å ta feil av at jeg blev snytt, jeg så det også selv; krupieren holdt i hånden en nøkkel som han hemmelig forfulgte fjæren med hver gang den var ifærd med å stanse og jeg hadde allerede for flere træk tilbake fått den tanke at det var magnetjærn i den nøkkel; men jeg vilde ikke agte på noget, jeg spilte væk og tapte mine små penger.

Da sier min fremmede henvendt til krupieren:

Vil De stikke den nøkkel i lommen!

Han talte med kold, myndig røst og krupieren adlydde ham straks; han svarte bare: Det er nøkkel til banken, jeg har den i hånden for bekvemhetens skyld. Men han adlydde øieblikkelig allikevel. Jeg blev hæftig, det krænket mig at han adlydde, jeg støtte min ti siste jetons ind på sort og reiste mig i sinne. Jeg gikk uten å oppbeie utfaldet av trækket.

Så træffer jeg ikke min mand igjen før ifjor vinter i Kristiania. Jeg bodde oppe ved St. Hanshaugen da og jeg hadde et værelse like oppe i fjerde etage. Som jeg kommer ind fra spisestuen en dag efter middagen står min hemmelighetsfulde bekjendt midt på gulvet i mit værelse; nøkkel til min dør stod i utvendig og så var han uten videre gått ind. Han gjør intet andet, han holder hånden frem, ber om 16 kroner — seksten kroner — takker, takker dypt to ganger og går til døren. Her stanser han og sier:

Gode Gud, hvor De er dum!

Dette sa han vendt mot døren og i en ytterst foragtelig tone.

Nu stikker min gamle forbitrelse mig og jeg gjør et par skridt bortimot ham. Da jeg ser at han er like ved å åpne døren og forsvinde kan jeg ikke avholde mig fra å si:

Stopp! De har vel ikke stjålet noget herinde!

Jeg sier dette uttrykkelig for å sære ham; jeg trodde slet ikke at han hadde tat noget, men jeg vilde ydmyge ham.

Det hadde ingen pinlig virkning på ham hvad jeg sa; han blev ikke sint, mine ord berørte ham ikke meget; han vendte sig bare om mot mig og sa forbausset:

Stjålet?

Så satte han sig uten videre ned på en stol, åpnet frakken og tok ut av brystlommen først endel papirer hvoriblandt jeg

så en reiserute, derpå en liten rødt tegnebok full av penger, aldeles full av papirpenger, kanskje flere hundrede kroner, og holdt frem for mig.

Hvad skulde De ha å la mig stjæle sa han og smilte.

Jeg var overvundet igjen. Dette menneske var mig stadig overlegen, han gjorde mig tilskamme, drev mig ut i forsmædelse på alle punkter. Da han reiste sig og gikk gjorde jeg intet ved ham, åpnet ikke min mund for å holde ham tilbake. Jeg lot ham undkomme. Først da jeg hørte hans trin langt nede i trappen et par etager nederunder faldt det mig ind å gjøre noget, jeg åpnet kvast døren efter ham og slog den atter rasende igjen så det drønet gjennom hele huset. Det var alt jeg foretok mig.

Mine 16 kroner hadde han i sin ringeagt for mig simpelthen latt bli tilbake. Jeg fandt dem liggende på stolen han hadde sittet på. Og oprørt og ydmyget lot jeg dem ligge der i flere dager før jeg tok dem, bare i håp om at han skulde komme tilbake og få se at jeg ikke hadde stukket dem til mig.

Senere hørte jeg at han også hadde vært inde hos mine værtsfolk og opført sig meget besynderlig. Min vært som var politikonstabel vilde ikke ha noget med ham å bestille; han hadde endog fåt det indtryk at han var litt gal. Blandt andet hadde den påtrængende fremmede villet kjøpe en antik hollandsk kaffekande av messing som stod på komfuren og han hadde næsten ikke villet høre nei angående den kaffekande.

Dette er de spredte træk i mine sammentræf med et eiendommelig menneske. I det siste har jeg lært å tænke på ham uten nag; han interesserer mig stærkt; jeg venter å møte ham en gang endnu. Det er gåt et lys op for mig, jeg tror å forstå litt av hans væsen og litt av hans absurde optræden. Jeg har nemlig for få måneder siden truffet en anden person, en tredivereårig kvinde som fortalte mig noget om sig selv som satte mig på sporet. Hun hadde engang begått en brøde som vilde ha bragt hende nogen dages vand og brød og denne forseelse hadde gjort hende ganske forstyrtet. Ikke av samvittighetsnag, ikke av anger over den lille synd, men av en uforklarlig begjærlighet efter å bli grepet for den. Hun hadde en tidlang endog likefrem utsat sig for å bli mistænkt for denne misgjærning uten at det førte til noget. Hendes held i å undgå opdagelse gjorde hende uforsiktig og vågsum; hun følte lede ved aldrig å bli knepet uagtet hun hjalp til selv; hun brukte kunster for å gjøre sin hemmelighet vanskelig å bevare; hun blotstillet sig

med vilje for å gjøre folk mistænksomme. Og altsammen hjalp like meget, det faldt ingen ind å angi hende.

De nærmere omstændigheter i hendes fortælling bragte mig til å tænke på min hemmelighetsfulde bekjendte, manden med de sorte øine. Han hadde utvilsomt gang på gang håpet at han ved sin opførsel skulde drive mig til å anmælde ham for politiet. Og han hadde ikke opnådd det.

En overlegen personlighet, men en mørket og underlig forvreden sjæl. Et menneske i psykisk pine, kanskje lidende ved at en hemmelighet som kunde bringe ham i fordærvelse desværre aldrig blir åpenbaret.

PAAL BREKKE:

Der alle stier taper seg

Den mann som drepte tirsdag
var han en morder mandag?
Og våkner onsdag mot et grått vindu
med skodden ødslig drivende igjennom ham
hvem er han nå

den mann i går?
da steinen løftet hånden hans til slag
eller den han var iforgårs

hvem

når var iforgårs
Lyset fra pianolampen husker han
og hender mot tangentene
ja Händel
Og en tung grå stein, knasende

Han stierer innover
der gamle øyemerker løses opp i skodden
endrer form og skifter plass
Og ser på disse hendene
hvem eier dem!
en stein de kastet fra seg i et dike
eller Händel, Händel

som har reist seg fra klaveret
uten å se på ham
lar døren gli igjen
Og bare hendene tilbake

lånt brukt

Liksom herreløse hunder er de
står og uler på en øde mo
mot torsdag fredag

(Roerne fra Ulaka, 1960.)